

מועד חורף מאוחר

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף מאוחר, תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 022281

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

לכיתות י"ב
ולבוגרים

היסטוריה

תוכנית ישנה – 70%

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

בחר בשלושה פרקים וענה על השאלות על פי ההנחיות בכל פרק (לכל פרק – $33\frac{1}{3}$ נקודות).

מן השאלות שתבחר לענות עליהן, חובה לבחור לפחות שאלה אחת שיש בה מקור.

שים לב: תלמידים שאושר להם מבחן מותאם אינם חייבים לבחור בשאלה שיש בה מקור.

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טייטה.
כתיבת טייטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שים לב: מן השאלות שתבחר לענות עליהן, חובה לבחור לפחות שאלה אחת שיש בה מקור.

פרק ראשון (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

אם בחרת בפרק זה ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת:

בית שני (שאלות 1-3)

או

ערים וקהילות בימי הביניים: בגדד (שאלות 4-6) או **פראג** (שאלות 7-9)

ממדינת מקדש לעם הספר — בית שני (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 1-3.

1. מקור — הורדוס — "מלך חסות"

א. הצג שלוש מן הסמכויות של "מלך חסות". (13 נקודות)

ב. לפניך קטע העוסק במלכותו של הורדוס.

ממלכתו של הורדוס בהיקפה המלא ולפי ההסדרים שעשה אוגוסטוס, הייתה אמורה להקיף את כל האוכלוסייה היהודית של ארץ־ישראל, וכמעט את כל הערים ההלניסטיות. המלך היה אומנם יהודי, והדבר הזה לא נשכח מעולם, אך הוא שוב לא היה, בניגוד לחשמונאים, מלך המשמש גם בכהונה הגדולה, והיה אמור עתה, לפי ההנחה הרומית, לשמור על איזון מסוים בין שני חלקי האוכלוסייה, בין הרוב היהודי ובין המיעוט העירוני, הסורי־יווני. המשימה כפי שנתברר, הייתה קשה ביותר וסיבכה את הורדוס בקשיים עם שני הצדדים.

(מ' שטרן, מחקרים בתולדות ישראל בימי הבית השני, הוצאת יד יצחק בן־צבי, 1991, עמ' 166)

על פי הקטע, הסבר את המורכבות בתפקיד של "מלך חסות".

על פי מה שלמדת הדגם את אחד הקשיים שעמדו בפני הורדוס כמלך חסות.

(20 $\frac{1}{3}$ נקודות)

2. המרד הגדול

א. הסבר שתי סיבות למרד של היהודים ברומאים: סיבה אחת שקשורה לחברה היהודית וסיבה אחת שקשורה

לשלטון הרומי. (16 $\frac{1}{3}$ נקודות)

ב. הצג את התוצאות של "המרד הגדול" בשני תחומים. (17 נקודות)

3. התמודדות עם חורבן בית המקדש

א. הצג את התפקידים שמילא בית הכנסת בחיי העם היהודי לאחר חורבן בית המקדש. הסבר כיצד סייע בית הכנסת

להתמודדות עם המשבר שנוצר בעקבות החורבן. (20 נקודות)

ב. הצג שתי תקנות שתיקנו חכמי יבנה כדי לשמר את זיכרון החורבן. (13 $\frac{1}{3}$ נקודות)

/המשך בעמוד 3/

ערים וקהילות בימי הביניים (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת: בגדד או פראג.

עיר מדגימה – בגדד

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 4-6.

4. מקור – מעמדות חברתיים בח'ליפות המוסלמית

א. לפיך קטעים מן המסמך הנקרא "תנאי עומר", ובו פירוט של החובות והזכויות הנוגעות ל"בני חסות" בח'ליפות המוסלמית.

זהו מכתב לעומר, נגיד המאמינים... ביקשנו [אנו בני החסות] מכם ביטחון לנפשותינו ולצאצאינו ולרכושנו ולבני עדתנו, והתחייבנו:

...

- ושלא נפגין את דתנו ולא נשדל איש שיקבל אותה;
- ושלא נמנע איש מקרובינו מלהיכנס לדת האסלאם אם רצונו בכך;
- ושנכבד את המוסלמים ונקום מפניהם באספותינו אם הם רוצים לשבת;
- ושלא נדמה להם בשום דבר ממלבושיהם, כגון כובע, מצנפת, נעלים ותסרוקת;
- ושלא ניקרא בשמותיהם ולא נתכנה בכינוייהם;
- ושלא נרכב על האוכפים ולא נחגור חרבות, ושלא נסגל לעצמנו דבר מכלי הנשק ולא נישא אותו עימנו; זאת הטלנו על עצמנו ועל בני עדתנו, ולפי זה קיבלנו את הביטחון. ואם נפר דבר ממה שהתחייבנו בו כלפיכם והטלנו על עצמנו ובני עדתנו, הרי אין עליכם חובה לתת לנו חסות, ומותר [לכם לנהוג] בנו כאשר מותר [לנהוג] בזולתנו, המרדנים והפורשים [מחברת בני דת האסלאם].

(מעובד על פי מ' פרנקל (עורכת), מעיל תשבץ – מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים, מעלות, תשס"ח, עמ' 57)

על פי מה שלמדת, מי היו "בני החסות" (הד'מים) בח'ליפות המוסלמית?

על פי הקטע, הסבר חיסרון אחד ויתרון אחד של מעמד "בני החסות". (19 נקודות)

ב. הצג את מעמד הנשים על פי הקוראן, והסבר מה היה מעמדן בחיי היום-יום בעיר המוסלמית. (14 $\frac{1}{3}$ נקודות)

5. פריחה תרבותית בבגדד

א. הסבר שלושה גורמים שסייעו לפריחת התרבות והמדע בבגדד, והצג שני ביטויים לפריחה זו. (16 $\frac{1}{3}$ נקודות)

ב. הצג שני תפקידים של הגאונים בח'ליפות המוסלמית, והסבר כיצד האוטונומיה של הקהילה היהודית בח'ליפות המוסלמית באה לידי ביטוי בפעילותם. (17 נקודות)

6. רב סעדיה גאון (רס"ג)

א. בחר בשניים מן הוויכוחים (פולמוסים) שבהם השתתף רב סעדיה גאון. ציין מי היו המתנגדים לו בכל ויכוח, והצג את נושא הוויכוח. ($13\frac{1}{3}$ נקודות)

ב. בהקדמה לאחד מספריו כתב רס"ג:

"ראיתי שרבים מבני ישראל אינם בקיאים בלשון העברית, ועל אחת כמה וכמה בחלקים הקשים שלה. וכאשר הם מדברים הרי מילים רבות שגויות, עד שהתורה עצמה נהיית להם כדיבור סתום שאינו מובן".

(מעובד על פי רס"ג, האגרון, בתוך 'ברודי, רב סעדיה גאון, מרכז שז"ר, 2006, עמ' 93)

הסבר את הבעיה שרס"ג מציג במובאה שלפניך, והצג פעולה אחת שנקט כדי להתמודד עם בעיה זו.

(20 נקודות)

עיר מדגימה — פראג

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 7-9.

7. מקור — ייסודן והתפתחותן של ערים באירופה הנוצרית

א. בקטע שלפניך כמה סעיפים מתוך כתב הזכויות שנתן הבישוף (אדון העיר) של שפייר ליהודים בשנת 1084.

אנוכי, בישוף שפייר, בעשותי את העיר שפייר לכרך [לעיר גדולה], חשבתי כי אוסיף רבות על כבוד מקומנו, אם אקבץ גם יהודים לשכון בו.

1. את היהודים שהובאו הושבתי מחוץ לעדה [הנוצרית] ולמקום מגוריהם של שאר התושבים, ולמען לא יהיו בנקל למפגע לפרעות ההמון – הקפתי אותם בחומה. את מקום מושבם מסרתי להם בתנאי שמדי שנה בשנה עליהם לשלם שלוש ליטראות וחצי בכסף של שפייר.

3. נוסף על זה נתתי להם מאחוזת הכנסייה מקום לקבורה.

5. ראש הכנסת [ההנהגה] של היהודים, עליו לחרוץ כל ריב ומשפט אשר יהא ביניהם או עליהם.

8. בשר שחוט האסור עליהם על פי חוקי דתם, מותר להם למכור אותו לנוצרים ומותר לנוצרים לקנותו.

כללו של דבר, כדי להעצים את חסדי נתתי להם את החוקים הטובים ביותר שהוענקו ליהודים בכל הערים באזור.

כתבתי את כתב הזכויות הנזכר למעלה [...] ולמען יישאר זכר לדבר גם לימים הבאים, באתי על החתום בכתב ידי ובחותם טבעתי.

(מעובד על פי כתב הזכויות של הבישוף משפייר לקהילות שפייר,

בתוך מ' זיו, ח"ה בן ששון וי"מ לנדאו, דברי הימים — ימי הביניים, כרך ב', יובל, תשל"ט, עמ' 260)

על פי הקטע, הצג שני מניעים של אדון העיר לתת ליהודים כתב זכויות בעיר הנוצרית.

הסבר כיצד האוטונומיה שהוענקה ליהודים בעיר הנוצרית באה לידי ביטוי בקטע.

(18 נקודות)

ב. הסבר את התרומה של מרדכי מייזל לביסוס הקהילה היהודית בפראג. (15 $\frac{1}{3}$ נקודות)

8. העיר הנוצרית — מוסדות והנהגה

א. הצג מוסד כלכלי אחד שפעל בעיר הנוצרית, והסבר כיצד הוא תרם לחיי התושבים בעיר. (13 $\frac{1}{3}$ נקודות)

ב. הסבר את חשיבות הסמכות שהייתה ל"קהל" (ההנהגה היהודית) לתקן תקנות הנוגעות לחיי היהודים באירופה

הנוצרית. אילו אמצעי אכיפה היו להנהגה היהודית באירופה בתקופה זו? (20 נקודות)

9. התפתחות העיר פראג

א. הסבר שניים מן הגורמים שסייעו להתפתחות ערים בימי הביניים. (16 $\frac{1}{3}$ נקודות)

ב. הסבר מדוע נהפכה פראג למרכז מדיני במאה ה-16. (17 נקודות)

פרק שני – לאומיות וציונות (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על שתיים מן השאלות 10-13 (לכל שאלה – 16 $\frac{2}{3}$ נקודות).

10. מקור – הגורמים ללאומיות, העיר העברית

- א. הסבר את ההשפעה של תהליך התיעוש והעיור על צמיחת הלאומיות באירופה במאה ה-19.
- הצג גורם נוסף לצמיחת הלאומיות באירופה. (7 $\frac{2}{3}$ נקודות)
- ב. לפניך קטע מזיכרונותיו של עקיבא אריה וייס, ממייסדי העיר תל אביב.

כשיצאתי מביתי על מנת לעלות לארץ־ישראל [...] נדהמתי לשמע הבשורה הרעה על פטירת מנהיגנו הגדול. [...] ומרוב ייאוש חשבתי: איך תקום לנו ארץ־ישראל באין הד"ר הרצל איתנו? התנחמתי בזה שהקדמתי לעלות לארץ. [...]

והנה חיפשתי עצות בין אנשי היישוב הארץ־ישראלי, מה המעשה אשר לדעתם יש להתחיל, כדי להמשיך את הציונות גם לאחר מות יוצרה, עד שפתאום נצנץ רעיון במוחי: [...] חברה חדשה לפי תוכנית "תל אביב" [אלט-ניי-לאנד] צריכה להיוסד ויהי מה!

וכדי לרכוש את מספר האנשים הפעילים, עלינו לייסד את החברה החדשה, וראשית מעשיה של החברה צריכה להיות: לגשת לבניין עיר עברית למופת. מושבות עבריות ישנן בארץ, ועכשיו הגיעה השעה להתחיל בבניין ערים. על ידי בניין העיר הראשונה נרחיב את היכולת והאפשרות לקליטה נוספת של מתיישבים חדשים, שיתעסקו במקצועותיהם וירוויחו כדי מחייתם. ועל ידי כך יהיו כוח מושך גם לאחרים בגולה, שיעלו אחריהם ארצה.

(מעובד על פי י' שנקר, על סיפה של ארץ חדשה, האוניברסיטה העברית והאגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים, 2005, עמ' 85-86)

- הסבר כיצד באה לידי ביטוי בקטע התרומה של הקמת העיר תל אביב לביסוס התנועה הציונית בארץ־ישראל. בסס את תשובתך על שתי דוגמאות מן הקטע.
- על פי מה שלמדת, הצג את המאפיינים של צורת התיישבות נוספת שנוסדה בארץ־ישראל בתקופה זו. (9 נקודות)

11. התנועות הלאומיות – מטרות ואמצעים

- א. הצג את המטרות של התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19 ושניים מדפוסי הפעילות שלהן. (7 $\frac{1}{3}$ נקודות)
- ב. — הצג את תוכנית בזל: מטרה ואמצעים.
- בחר באחד מן האמצעים שהצגת, שהיה המשמעותי ביותר לדעתך לקידום מטרת הציונות. נמק את בחירתך.
- (9 $\frac{1}{3}$ נקודות)

12. התנועות הלאומיות – גורמים מסייעים

- א. הסבר שניים מן הגורמים שסייעו למימוש היעדים של התנועות הלאומיות באירופה. ($4\frac{2}{3}$ נקודות)
- ב. הסבר שניים מן האינטרסים של בריטניה בפרסום הצהרת בלפור. (6 נקודות)
- ג. הצג את עיקרי התוכן של הצהרת בלפור, והסבר כיצד היא סייעה לתנועה הציונית. (6 נקודות)

13. שינויים שחוללו התנועות הלאומיות

- א. הצג שני שינויים שיצרה הלאומיות המודרנית בסוף המאה ה־19 ובתחילת המאה ה־20 במפה המדינית של אירופה, והסבר שינוי אחד שהיא יצרה ב**חברה** האירופית בתקופה זו. (9 נקודות)
- ב. הצג שני שינויים שחוללה התנועה הציונית בארץ־ישראל בשנים 1882-1914: שינוי אחד בתחום החברתי־פוליטי ושינוי אחד בתחום הביטחוני. ($7\frac{2}{3}$ נקודות)

פרק שלישי – המאבק על הקמת מדינת ישראל (1/3 נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 14-16.

14. מקור – העברת שאלת ארץ-ישראל לאו"ם

א. לפניך קטע מן הספר "ארץ-ישראל במאה העשרים" שכתבו מרדכי נאור ודן גלעדי.

ב־15 בפברואר 1947 הפתיע בוויין [שר החוץ הבריטי] את כל הצדדים בהכרזו כי ממשלתו החליטה להעביר את ההכרעה על גורל ארץ-ישראל לידי האו"ם. המניעים למפנה זה היו מגוונים, ונבעו משורת אכזבות מעמדות כל הצדדים המעורבים, שהחמורה שבהן הייתה עמדת ארצות הברית. [...] היו עוד סיבות שהביאו את ממשלת בריטניה לסיים את המנדט: הממשל הבריטי חש שאינו שולט עוד במהלך המאורעות בארץ-ישראל, לנוכח ריבוי ההתנגשויות האלימות והקורבנות הרבים בחיי אדם; האופוזיציה [בבריטניה] וכן חלק מדעת הקהל והעיתונות, תקפו בחריפות את הממשלה; הסכסוך עם ארצות הברית בשאלת ארץ-ישראל השפיע לרעה על יחסי הידידות ביניהן בתקופה שבריטניה המותשת ממלחמת העולם השנייה הייתה זקוקה לסיוע אמריקני גדול.

(מעובד על פי מ' נאור וד' גלעדי, ארץ-ישראל במאה העשרים מיישוב למדינה 1950-1900,

משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1990, עמ' 354-355)

על פי הקטע, הסבר את השיקולים של בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם.

הצג שניים מן האירועים שהשפיעו על שיקולים אלה. (17/3 נקודות)

ב. — מדוע תמכה ארצות הברית בהצעת החלוקה באו"ם בכ"ט בנובמבר 1947? הבא שתי סיבות.

— הצג את תגובת היהודים ואת תגובת הערבים בארץ-ישראל על החלטה זו. (16 נקודות)

15. המאבק של היישוב היהודי בבריטים (1945-1947)

א. — מדוע שינתה הנהגת היישוב היהודי את מדיניותה כלפי בריטניה לאחר סיום מלחמת העולם השנייה?

הבא שתי סיבות.

— הצג דוגמה אחת לשינוי זה.

(16 נקודות)

ב. הסבר על מה הייתה המחלוקת בין ההגנה ובין האצ"ל והלח"י, והצג טיעון אחד של כל אחד מן הצדדים

במחלוקת זו. (17/3 נקודות)

16. מלחמת העצמאות

א. הצג את הקשיים של היישוב היהודי בשלב הראשון של מלחמת העצמאות (30 בנובמבר 1947 — 14 במאי 1948).

הסבר כיצד אחד מן הקשיים שהצגת בא לידי ביטוי באירוע שהתרחש בשלב זה. (16 נקודות)

ב. הסבר יתרון אחד וחסרון אחד שהיו למדינת ישראל בשלב השני של מלחמת העצמאות.

הסבר יתרון אחד וחסרון אחד שהיו לצבאות ערב בשלב זה של המלחמה. (17/3 נקודות)

/המשך בעמוד 9/

פרק רביעי – סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל (33¹/₃ נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 17-20.

17. מקור – גורל היהודים בארצות האסלאם

א. לפניך קטע מנאום של מלך מרוקו, מוחמד החמישי, לבני עמו כמה ימים לאחר ההכרזה על הקמת מדינת ישראל.

רבאט, 23 במאי 1948

זה כמה ימים מאז שפרצה המלחמה בפלשתיין [ארץ-ישראל] ארץ קדושה, לאחר שהערבים נואשו מלשכנע את הציונים לוותר על הרעיון להשתלט על הארץ הזו ולגרש ממנה את תושביה. המדינות החברות בליגה הערבית מצאו עצמן מחויבות לפלוש לפלשתיין הקדושה כדי להגן על תושביה ולמגר את התוקפנות הבלתי מוצדקת של הציונים.

[...] אין בכוונת הערבים להרע ליהודים ואין הערבים רואים בהם אויבים. מטרתם היחידה היא להגן על ירושלים ולהשיב על כנו את השלום והצדק לארץ הקודש תוך שמירה על המעמד שהוענק דרך קבע ליהודים מאז הכיבוש המוסלמי. מסיבה זו אני מצווה לנתינים המוסלמים שלא להיגרר להסתה בעקבות מעשיהם של היהודים נגד אחיהם הערבים בפלשתיין, ולא לבצע מעשה כלשהו העלול לשבש את הסדר וביטחון הציבור. הם צריכים לדעת כי יהודי מרוקו, שהשתקעו לפני מאות שנים בארץ הזאת שהעניקה להם את חסותה [...] העידו על תמיכתם ללא סייג בכס המלוכה המרוקאית, שונים הם מהיהודים העקורים שפנו מכל קצוות תבל לפלשתיין בכוונה להשתלט עליה שלא בצדק ובשרירות לב. אני מצווה גם לנתיני היהודים שלא לשכוח שהם מרוקאים אשר חיים תחת חסותנו וכי [...] זכו להגנה הטובה ביותר מצידנו על האינטרסים והזכויות שלהם. לפיכך הם צריכים להימנע מכל מעשה שיש בו כדי לתמוך בתוקפנות הציונית או להפגין סולידריות כלפיה, משום שבכך הם יפגעו בזכויות המיוחדות המוענקות להם כשם שיפגעו באזרחותם המרוקאית. אני סמוך ובטוח שאתם, המרוקאים כולכם ללא יוצא מן הכלל, תיענו בחיוב לקריאה זו כדי שהסדר הציבורי במולדת היקרה שלנו יישמר.

(מעובד על פי ח' סעדון, "המרכיב הפלשתייני בהתפרצויות אלימות בין יהודים לבין מוסלמים בארצות האסלאם",

פעמים, 63, תשנ"ה, עמ' 118-119)

— על פי מה שלמדת, מה הייתה ההשפעה של מלחמת העצמאות על היחסים בין היהודים ובין המוסלמים בארצות האסלאם?

— הסבר כיצד השפעה זו באה לידי ביטוי בקטע שלפניך. בסס את תשובתך על שתי דוגמאות מן הקטע. (17¹/₃ נקודות)

ב. הסבר שניים מן הגורמים (מלבד מלחמת העצמאות) שהשפיעו על מצב היהודים בארצות האסלאם משנות הארבעים עד סוף שנות השישים של המאה ה-20.

(16 נקודות)

18. העלייה בעשור הראשון למדינה

- א. הסבר את הגורמים לעלייה הגדולה למדינת ישראל בשנות החמישים והשישים של המאה ה-20. (16 נקודות)
- ב. בעשור הראשון למדינת ישראל התנהל ויכוח בשאלת העלייה הגדולה. היו שטענו כי יש לאפשר עלייה חופשית, פתוחה לכול. אחרים טענו כי הכרחי להגביל את העלייה ולהנהיג עלייה מבוקרת (סלקטיבית). הצג את עמדתך בעניין זה, ונמק אותה. בתשובתך התבסס על שתי עובדות היסטוריות. (17 $\frac{1}{3}$ נקודות)

19. מלחמת ששת הימים (1967)

- א. הסבר את הגורמים שהובילו למלחמת ששת הימים: שני גורמים שנבעו מן ההתנהלות של מדינות ערב, ושני גורמים שנבעו מן ההתנהלות של מדינת ישראל. (20 נקודות)
- ב. הצג את השינוי שחל בתחושות של החברה הישראלית עם תום המלחמה. הסבר את ההשפעות של המלחמה על מדינת ישראל בתחום המדיני, ואת השפעות המלחמה על הפלסטינים אן על מדינות ערב. (13 $\frac{1}{3}$ נקודות)

20. מלחמת יום הכיפורים (1973)

- א. הסבר מה הניע את סוריה ומצרים לתקוף את ישראל באוקטובר 1973. (13 $\frac{1}{3}$ נקודות)
- ב. — מדוע הופתעה מדינת ישראל בפרוץ מלחמת יום הכיפורים? הבא שתי סיבות.
- הסבר שתי השפעות של הפתעה זו על מדינת ישראל: השפעה אחת עם פרוץ המלחמה והשפעה אחת לאחר סיומה. (20 נקודות)

בהצלחה!